

Angelina Grujić
Emina Čano-Tomić
Ljubica Ljubišić
Narodna biblioteka Srbije

УДК 025.3/.4:004(497.11)
004.78:025.4.036
DOI [https://doi.org/10.18485/
melissa.2016.15.2.ch22](https://doi.org/10.18485/melissa.2016.15.2.ch22)

PROJEKAT VIRTUELNA BIBLIOTEKA SRBIJE - - OSVRT I POGLED U BUDUĆNOST

Sažetak

Virtuelna biblioteka Srbije predstavlja projekat povezivanja biblioteka u Srbiji u sistem uzajamne katalogizacije koji se zasniva na platformi COBISS.

Centralni uzajamni katalog (COBIB.SR) uspostavljen je 2003. godine spajanjem lokalnih elektronskih kataloga NBS, BMSNS, UBSM i YUBIN. Danas uzajamni katalog čini 178 javnih, fakultetskih i specijalnih biblioteka. Uzajamna baza nastala je kao rezultat uzajamne katalogizacije svih članica sistema.

Od samog početka bibliotekama članicama sistema omogućeno je:

- formiranje lokalnih elektronskih baza sa kataloškim podacima i podacima o stanju fondu
- preuzimanje zapisa iz uzajamnog kataloga
- formiranje baze članova kao i lokalnih aplikacija za evidenciju pozajmice u biblioteci
- korišćenje COBISS/OPAC aplikacije koja omogućava korisnicima pretraživanje uzajamnog kataloga kao i lokalnih kataloga biblioteka članica sa uvidom u stanje fonda biblioteke

Ovaj rad prikazuje promene i razvoj kroz koje ovaj kataloško-bibliografsko i informacioni sistem i servis prolazi. 2011. godine započet je intenzivan i masovan projekat prelaska sa platforme COBISS2 na platformu COBISS3. Postojeće aplikacije za preuzimanje zapisa i fond, katalogizaciju, pozajmicu i ispise značajno su unapređene, dok su lokalne aplikacije za nabavku, međubibliotečku pozajmicu i inventar pridodate.

U radu će biti prikazani i veb servisi koji su tokom poslednjih godina razvijani kao što su E-CRIS.SR (Informacioni sistem o istraživačkoj delatnosti u Srbiji), COBISS/OPAC-Moja biblioteka (servis za onlajn naručivanje i rezervaciju građe), Portal Obrazovanje (servis namenjen bibliotekarima), mCOBISS (mobilna aplikacija za android i IOS uređaje za pretraživanje OPAC-a i servisa Moja biblioteka)

Кључне речи: VBS, COBISS.SR, COBISS.NET, COBIB, CONOR, E-CRIS.SR, COBISS/OPAC, mCOBISS

Projekat Virtuelna biblioteka Srbije (VBS) je zamišljen kao proces povezivanja biblioteka u Srbiji u sistem uzajamne katalogizacije na COBISS

platformi, sa ciljem da se korisnicima biblioteka i bibliotekarima omogući pristup informacijama i dokumentima u elektronskom obliku kroz:

- pristup bazama podataka o bibliotekama u Srbiji
- uzajamnu katalogizaciju
- pristup inostranim bazama podataka
- pristup bazama punog teksta
- automatizaciju poslovanja biblioteka
- servis za izradu bibliografija naučnih radnika
- standardizaciju, edukaciju i unapređenje rada biblioteka.

Nosilac projekta je Narodna biblioteka Srbije, a prva faza je realizovana u februaru 2003. uspostavljanjem uzajamne bibliografsko-kataloške baze podataka koja se fizički nalazi na serverima u Računskom centru Narodne biblioteke Srbije.

Osvrt

Uzajamna katalogizacija u Srbiji, sa jednim dužim prekidom, prisutna je gotovo trideset godina.

Na osnovu projekta Sistem naučno tehnološke informacije Jugoslavije (SNTIJ), Zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka prihvatila je 1987. godine sistem uzajamne katalogizacije kao zajedničku osnovu bibliotečko-informacionog i sistema naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije (T. Seljak). Razvoj organizacionih rešenja i programske opreme preuzeo je na sebe Institut informacijskih znanosti Maribor (IZUM), a u projektu je uzeo učešće veliki broj stručnjaka iz cele Jugoslavije (Tasić / Vučković).

Uzajamna katalogizacija na programskoj opremi ATLASS uspostavljena je 1988. godine, ali već 1991. IZUM promovira sistem COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi) kao nadgradnju sistema uzajamne katalogizacije, a novi akronim sada obuhvata kako organizaciono rešenje tako i pripadajuću programsku opremu.

Raspadom Jugoslavije 1992. prestaje sa radom zajednički sistem uzajamne katalogizacije, dok IZUM i dalje održava i razvija sistem koji nastavlja da se koristi u Sloveniji. Tokom devedesetih i početkom dvehiljaditih četiri najveće biblioteke u Srbiji (Narodna biblioteka Srbije, Biblioteka Matice srpske, Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković" i Jugoslovenski bibliografski institut) nastavile su da koriste isti softver lokalno, za rad u svojim zasebnim bibliografsko-kataloškim bazama.

Zahvaljujući projektima Virtuelna biblioteka Srbije i Izgradnja kooperativne mreže visokoškolskih biblioteka u Srbiji, zajednički finansiranim od Fonda za otvoreno društvo i Evropske Komisije u okviru programa Tempus, 2003. godine je formiran Centralni uzajamni katalog Republike Srbije (COBIB.SR) objedinjavanjem bibliografskih-kataloških baza Biblioteke Matice Srpske (BMS), Narodne biblioteke Srbije (NBS), Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“ (UBSM) i Jugoslovenskog bibliografsko informacijskog instituta na platformi COBISS2. Uspostavljeni katalog je imao preko milion i trista hiljada bibliografskih zapisa (Filipi-Matutinović).

Novo formiranom sistemu uzajamne katalogizacije COBISS.SR, zahvaljujući TEMPUS projektu, bibliotekama osnivačima pridružuju se univerzitetske biblioteke iz Niša i Kragujevca kao i 9 visokoškolskih biblioteka iz Beograda.

Istovremeno se uspostavlja mreža COBISS.net tako što većina nekadašnjih biblioteka članica sistema uzajamne katalogizacije iz bivših jugoslovenskih republika, izuzev Hrvatske, obnavlja saradnju sa IZUM-om i u svojim državama grade autonomne bibliotečko-informacione sisteme na platformi COBISS.

U COBISS mreži u Republici Srbiji 2011. godine započinje proces prelaska na novu, treću generaciju programske opreme COBISS3, koja je zasnovana na objektnoj tehnologiji i ima troslojnu koncepciju (sloj korisničkog interfejsa, aplikacijsko poslovni sloj i sloj baza podataka). Nova programska oprema razvijana je u programskom jeziku Java **što omogućava** korišćenje računarske opreme sa različitim operativnim sistemima (Windows, Linux i MacOS).

COBISS.SR - kooperativni online bibliografski sistem i servisi Republike Srbije

Mrežu COBISS.SR čine, zajedno sa Nacionalnim COBISS centrom, sve biblioteke u Republici Srbiji koje su članice sistema uzajamne katalogizacije. Danas je to 190 biblioteka a od kojih su 2 nacionalne biblioteke, 76 visokoškolskih/univerzitetskih, 86 narodnih biblioteka i 32 specijalne biblioteke (9 javna uprava, 8 kultura, 7 nauka, 2 ekonomija, 2 kulturno nasleđe, 4 drugo).³

Nacionalni COBISS centar (NCC), na početku pod imenom VBS centar, a od 2012 pod imenom Centar za uzajamnu katalogizaciju Republike Srbije (CUK), koordinira aktivnosti u mreži COBISS.SR i pruža stručnu pomoć u radu i razvoju čitavog sistema.

Sve biblioteke članice koriste istu softversku i hardversku platformu, a

3 Podaci na dan 4.8.2017 na <http://www.vbs.rs/>.

pre uključivanja biblioteke u sistem uzajamne katalogizacije, NCC se sa svakom bibliotekom ponaosob dogovara o načinu unosa lokalnih podataka.

U procesu uzajamne katalogizacije kvalitet i ujednačenost lokalnih baza podataka i uzajamne baze obezbeđuje se uz pomoć niza postupaka kao što su normativna kontrola ličnih imena autora, automatska provera duplikata prilikom pohranjivanja zapisa, redakcija zapisa u skladu sa kataloškim pravilima i preporukama donesenim na nivou sistem, kao i upotreba globalnih i lokalnih šifarnika i korišćenje automatskih numeratora. Veoma je važno sistematično obrazovanje kreatora zapisa u procesu uzajamne katalogizacije, tako da svaki katalogizator pored obuke prolazi i kroz proceslicenciranja. Dokumentacija o formatima koji se koriste u sistemu: COMARC-A za normativne zapise, COMARC-B za bibliografske zapise i COMARC-H za lokacijske podatke, kao i priručnici za korišćenje programske opreme, od prelaska na COBISS3 programsku platformu integrisana je u samu programsku opremu (pre ovog rešenja NCC je bio u obavezi da dokumentaciju redovno dopunjava i dostavlja članicama sistema) (IZUM).

Na adresi <http://www.vbs.rs/cobiss/> nalazi se COBISS.SR portal preko koga možemo pristupiti različitim web servisima ovog sistema:

- COBISS/OPAC (Online Public Access Catalog)- je javni, preko interneta, dostupan katalog preko koga se mogu pretraživati katalozi biblioteka članica sistema i uzajamni katalog.

- Moja biblioteka – servis koji omogućava rezervaciju, produženje i pregled pozajmljene građe putem interneta za one biblioteke koje imaju uključenu COBISS automatizovanu pozajmicu.

- Portal Obrazovanje – servis namenjen bibliotekarima iz biblioteka članica sistema

- Bibliografije i E-CRIS.SR – informacioni sistem o istraživačkoj delatnosti u Republici Srbiji

- Statistike za lokalne baze – nudi statističke podatke o korišćenju COBISS/OPAC-a (za pretraživanje ili pozajmicu), mCOBISS-a, i automatizovane pozajmice u bibliotekama članicama

Na ovom portalu se može naći i niz korisnih informacija o sistemu COBISS.SR, COBISS.net i programskoj opremi COBISS3.

COBISS.net - regionalna bibliotečka mreža

Sporazum o uspostavljanju mreže COBISS.net i slobodnom protoku bibliografskih zapisa koji se kreiraju u autonomnim bibliotečko-informacionim

sistemima Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Slovenije i Srbije (COBISS.SI, COBISS.SR, COBISS.MK, COBISS.BH+COBISS.RS, COBISS.CG) potpisan je 2003. godine. Mreži su se priključili 2006. godine novoosnovani sistem Bugarske COBISS.BG i 2012. godine sistem Albanije COBISS.AL.⁴

COBISS.NET je mreža koja povezuje autonomne (nacionalne) COBISS bibliotečko-informacione sisteme različitih država i u njoj je do sada razmenjeno više od šest stotina hiljada bibliografskih zapisa. Prema podacima iz decembra 2016. godine, u sedam uzajamnih baza podataka COBIB bilo je ukupno preko deset miliona i šest stotina hiljada bibliografskih zapisa, od čega je blizu dva miliona zapisa sa unetom šifrom istraživača na osnovu kojih se u sistemu E-CRIS mogu složiti bibliografije istraživača.

Mrežu čini više od 835 biblioteka sa preko 24 miliona bibliografskih zapisa u svojim lokalnim bazama. Prema postojećim podacima sve ove biblioteke su tokom 2016. godine kreirale samo 26% novih zapisa, dok su iz svojih uzajamnih kataloga i COBISS.net mreže preuzele 74% zapisa u svoje lokalne kataloge, što ukazuje na veliku uštedu u vremenu i novcu.⁵

U COBISS sistemu, od 2010. godine omogućeno je preuzimanje zapisa iz najveće međunarodne bibliografske baze WorldCat⁶ i Online kataloga Kongresne biblioteke (Library of Congress Online Catalog). Zapisi u tim katalogima rađeni su u formatu MARC21, uz korišćenje različitih kataloških pravila (AACR, RDA ...), tako da prilikom preuzimanja zapisa u uzajamnu i lokalne baze podataka dolazi do konverzije zapisa u COMARC/B format, dok sami katalogizatori uređuju zapise u skladu sa važećim nacionalnim kataloškim pravilima.

U programskoj opremi COBISS, u okviru interfejsa za katalogizaciju omogućeno je i preuzimanje zapisa iz normativne datoteke imena LC/NAF (The Library of Congress/NACO Authority File). Reč je je o normativnoj datoteci koja sadrži više miliona normativnih zapisa za lična imena, nazive korporacija, sastanke, jedinstvene naslove, geografske nazive ..., a koju mogu da koriste samo oni sistemi koji imaju uključene normativne baze CONOR.

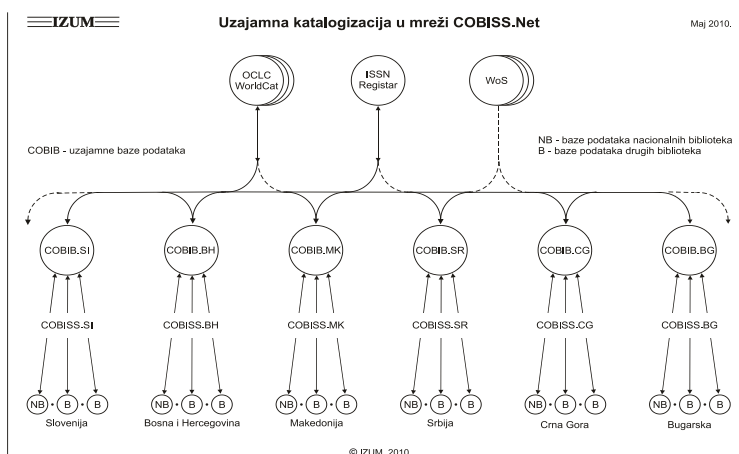
U Sloveniji, tokom 2003. godine u COBISS.SI uključena je normativna baza CONOR.SI koja sadrži normativne zapise za lična imena autora i nazive korporacija i to je za sada jedini sistem u okviru COBISS.NET mreže koji poseduje ovu bazu. U ostalim sistemima trenutno se odvija proces redakcije normativnih zapisa na osnovu kojih će biti formirane normativne baze i uključene u sistem.

4 <https://www.cobiss.net/sr/mreza-cobiss-net.htm>

5 https://www.cobiss.net/doc/stat_pokazatelji_2016-scr.pdf

6 Za preuzimanje zapisa iz WorldCat-a, nacionalni COBISS centar mora da ima potpisan odgovarajući ugovor sa OCLC (Online Computer Library Sistem)

Prilikom kreiranja zapisa za serijske publikacije kao normativna baza koristi se međunarodna baza podataka ISSN iz koje se relevantni podaci prenose u uzajamni katalog i u lokalne baze podataka. Bazu ISSN održava Međunarodni ISSN centar u Parizu uz pomoć nacionalnih i regionalnih ISSN centara.

COBIB.SR – centralini uzajamni katalog Republike Srbije

Uzajamna katalogizacija podrazumeva postojanje lokalnih elektronskih kataloga i jednog centralnog uzajamnog kataloga i zasniva se na združenom prikupljanju i distribuiranoj obradi bibliografskih podataka. Bibliografski opis bilo koje vrste građe unosi se u neku od lokalnih baza i prilikom pohranjivanja prenosi se i u uzajamni katalog, tako da je on rezultat združenog rada svih učesnika u sistemu.

Katalogizator koji želi da doda zapis u lokalnu bazu podataka najpre proverava da li bibliografski zapis postoji u COBIB.SR uzajamnoj bazi podataka. Ukoliko postoji, prenosi zapis u svoju lokalnu bazu podataka i dodaje podatke o stanju fonda. Ukoliko zapis ne postoji u uzajamnoj bazi podataka, može ga preuzeti ili iz COBISS.net mreže ili iz neke od raspoloživih stranih baza podataka. Ukoliko nijedna baza ne poseduje zapis, katalogizator sam kreira zapis u svojoj lokalnoj bazi podataka koji se nakon pohranjivanja programski prenosi i u uzajamnu bazu

Jednom urađeni zapis postaje dostupan za preuzimanje svim bibliotekama koje poseduju isti primerak građe. Nakon preuzimanja,

biblioteke u svoju lokalnu bazu unose podatke o svim fizičkim primercima naslova koji poseduju, kao i njihove lokacijske podatke. Uzajamni katalog COBIB.SR tako postaje bibliografska baza sa kumulativnim podacima o lokacijama građe u sistemu COBISS.SR

Katalogizatori koji kreiraju i rediguju bibliografske zapise za uzajamnu bazu podataka (preko 1000 licenciranih katalogizatora **u našem sistemu**) moraju da imaju položen bibliotekarski ispit i uspešno završene kurseve prema programu obrazovanja, nakon čega stiču odgovarajuće privilegije za rad u sistemu uzajamne katalogizacije za pojedine vrste građe.

Danas uzajamni katalog COBIB.SR ima više od 3.126.000 zapisa. Jubilarni tri milioniti zapis kreiran je u septembru 2016. godine, a u julu 2017. ukupan broj bibliografskih zapisa u svim lokalnim bazama mreže COBISS.SR dostigao je cifru od 7 miliona.⁷

U toku 2016. godine COBIB.SR je imao prirast od 128.514 zapisa, od čega je najveći broj kreiran u bibliotekama članicama sistema (108.665 zapisa), ali je značajan broj preuzete iz COBISS.net mreže (7.998 zapisa), ili iz stranih kataloga WordCat (7.149) i Online kataloga LC (3.970).⁸

Uzajamna katalogizacija u sistemu COBISS.SR obavlja se od 2014. godine na programskoj opremi COBISS3 sa novim interfejsom za uzajamnu katalogizaciju, koji omogućava ažuriranje bibliografskih i normativnih podataka na ćirilicom pismu.

Sa novim COBISS3 okruženjem veći značaj dat je uzajamnoj bazi u smislu da se se pri svakom ažuriranju podataka u lokalnim bibliografskim bazama automatski ažurira i pohranjuje zapis i u uzajamnoj bazi.

Ovakav pristup ima za cilj racionalnije korišćenje ljudskih resursa u samom sistemu a istovremeno treba da doprinese višem nivou kvaliteta zapisa u uzajamnoj i u lokalnim bazama podataka.

COBISS3 lokalne aplikacije

Pored uzajamne katalogizacije COBISS3 platforma nudi još niz programskih segmenata namenjenih automatizaciji poslova u bibliotekama:

- COBISS3/Nabavka uključuje sve postupke za nabavku monografskih publikacija i za vođenje stanja finansijskih sredstava u fondovima

7 http://vbshome.vbs.rs/sr/obavestjenja_novosti/default-sc.asp

8 http://vbshome.vbs.rs/sr/o_cobissu/statistike_pokazatelji-sc.asp

- COBISS3/Serijske publikacije uključuje sve postupke za nabavku serijskih publikacija
- COBISS3/Fond omogućava celovito upravljanje podacima o fondu
- COBISS3/Pozajmica omogućava formiranje baze članova biblioteke i vođenje evidencije pozajmice građe
- COBISS3/Međubibliotečka pozajmica omogućava vođenje evidencije o razmeni građe sa drugim bibliotekama (u COBISS.SR mreži i šire).
- COBISS3/Elektronski izvori podržava nabavku i korišćenje elektronskih izvora objavljenih na internetu ili računarskim mrežama.
- COBISS3/Ispisi je segment za generisanje različitih ispisa, koji se mogu štampati ili slati e-poštom.

Od 2011. do danas u toku je prelazak sa stare generacije programske opreme COBISS2, koja je imala samo programske segmente Katalogizacija sa vođenjem fonda, Pozajmica i Ispisi, na novu opremu COBISS3. Prelazak je već završen za segmente COBISS3/Fond i COBISS3/Katalogizacija, a do kraja godine će biti završen i prelazak na COBISS3/Pozajmicu za sve biblioteke koje još uvek koriste COBISS2/Pozajmicu.

Segmenti za nabavku i međubibliotečku pozajmicu nisu bili razvijeni na COBISS2 platformi. Nakon prelaska na platformu COBISS3 pet biblioteka iz COBISS.SR sistema uključilo je segment COBISS3/Nabavka, a šest biblioteka COBISS3/Međubibliotečka pozajmica.

CUK - Centar za uzajamnu katalogizaciju (raniji naziv VBS centar), Nacionalni COBISS centar Republike Srbije

Projektom VBS planirano je osnivanje Nacionalnog COBISS centra, sa sedištem u Narodnoj biblioteci Srbije, koji ima funkciju centralnog izvršnog organa sa zadatkom koordiniranja aktivnosti i pružanja stručne pomoći u radu i razvoju sistema. Predviđeno je da se on sastoji od Razvojnog centara i Stručnog tim VBS.

Stručni tim VBS čine različite radne grupe ili stručni timovi koji se formiraju radi obavljanja posebnih poslova (Objedinjena komisija VBS za katalogizaciju i klasifikaciju, Komisija za licence za uzajamnu katalogizaciju idr.) ili za potrebe pojedinačnih projekata. Članovi stručnih timova su iskusni katalogizatori iz biblioteka osnivača VBS (NBS, BMS, UBSM).

Razvojni centar osnovan je u Narodnoj biblioteci Srbije 2003. godine pod nazivom VBS centar (u daljem tekstu centar). Njegove osnovne funkcije su redakcija uzajamnog kataloga i pružanje stručne pomoći učesnicima

u uzajamnoj katalogizaciji, tehničko održavanje COBISS infrastrukture u NBS, tehnička pomoć bibliotekama članicama sistema i organizacija obrazovanja učesnika u uzajamnoj katalogizaciji.

Tokom vremena funkcije centra se umnožavaju, tako da je formiran *Sektor VBS* sa pet posebnih odeljenja (Redakcija baze, Odeljenje za održavanje sistema, Odeljenje za servis i kontakt, kao i Obrazovni centar i Matično odeljenje). Prva tri navedena odeljenja čine VBS centar, "COBISS jezgro" koje brine o širenju i održavanju sistema uzajamne katalogizacije na COBISS platformi (Stevanović). VBS centar 2012. godine menja naziv u Centar za uzajamnu katalogizaciju republike Srbije i zadužen je za sledeće funkcije:

- Redakcija uzajamnog kataloga i pružanje stručne pomoći

Obuhvata redakciju centralnog elektronskog kataloga, saradnju sa stručnim radnicima biblioteka članicama kroz nadzor i stručnu pomoć u uzajamnoj katalogizaciji kao i pomoć vezanu za korišćenje programske opreme COBISS. Centar vodi detaljnu dokumentaciju, anketiranje i analitičko-statističku obradu podataka o učesnicima uzajamne katalogizacije, kao i analizu i izradu različitih statistika i izveštaja na osnovu podataka dostupnih u sistemu.

- Tehničko održavanje i pomoć

Podrazumeva brigu o funkcionisanju hardverske opreme i računarske mreže u okviru *VBS centra* kao i saradnju sa IZUM-om oko instalacije i pravilnog funkcionisanja softvera i računarske opreme. Bibliotekama članicama pruža savete za nabavku potrebne opreme i angažuje se u otklanjanja eventualnih teškoća u radu u sistemu.

- Obrazovanje

Centar priprema i organizuje COBISS kurseva i vodi proces obuke učesnika uzajamne katalogizacije - od pohađanja kurseva, preko ocene testnih zapisa do dodele dozvola za rad u uzajamnoj katalogizaciji, a potom i pružanju dalje pomoći u njihovom usavršavanju.

Predavači na COBISS kursevima su stručnjaci iz biblioteka osnivača (NBS, BMS i UBSM) koji su u IZUM-u prošli obuku i uspešno završili proces licenciranja za predavača. Imamo licencirane predavače za kurseve za sve segmente razvijene u programskoj opremi COBISS3: Nabavka, Pozajmica, Međubibliotečka pozajmica, dva kursa vezana za uzajamnu katalogizaciju (Katalogizacija – početni i Katalogizacija – napredni kurs) i dva kursa vezana za segment Fond (Pruzimanje zapisa i fond i Fond - serijske publikacije). Kurseve

za pripremu baze CONOR (normativne baze) i upotrebu programske opreme za inventar u COBISS3 programskoj opremi drže predavači iz IZUM-a.

Dozvole za uzajamnu katalogizaciju dodjeljuje Komisija za licence koju čine stručnjaci iz biblioteka osnivača *VBS centra*. Da bi se dozvola dobila potrebno je da učesnik prvo pohađa kurs Upotreba programske opreme COBISS3/Katalogizacija - početni kurs. Nakon završenog kursa kandidat dobija korisničko ime za kreiranje zapisa u testnom okruženju uzajamne katalogizacije i samostalno kreira 30 bibliografskih zapisa. Zapise proverava neko od članova Komisije i usaglašavanjem svih članova donosi se odluka da li kandidat ispunjava uslove za dobijanje dozvole. Nakon dobijanja dozvole kandidat dobija privilegije za kreiranje bibliografskih zapisa za monografske publikacije.

Bibliotekari koji završe samo kurs COBISS3/Preuzimanje zapisa i fond nemaju mogućnost kreiranja zapisa u uzajamnom katalogu. U mogućnosti su samo da preuzimaju zapise iz uzajamnog kataloga bez ikakvih bibliografskih intervencija u njima i da unose lokacijske podatke.

Portal Obrazovanje uspostavljen je 2008. godine i dostupan je se na na adresi <http://obrazovanje.vbs.rs/>.

Portal je web aplikacija koja omogućava prikupljanje podataka o svim učesnicima u radu sistema COBISS.SR, obezbeđuje elektronsko prijavljivanje na COBISS kurseva, automatsko ažuriranje privilegija stečenih obukom, kao i online pristup e-priručnicima i upravljanje privilegijama i korisničkim imenima u lokalnim bazama.

Uspostavljanje ovog portala dovelo je do prenošenja jednog dela funkcija NCC-a na lokalne administratore u bibliotekama članicama sistema, a u planu je i dalji razvoj i širenje u pravcu decentralizacije i automatizacije. Na ovaj način značajno je unapređeno kreiranje i održavanje korisničkih imena sa privilegijama za rad u različitim segmentima sistema, dopuna i distribucija COBISS priručnika, kao i prikupljanje i arhiviranje podataka o učesnicima u radu sistema.

Web stranica Edukaciju je postavljena 2010. godine i na njoj se može naći niz korisnih uputstava. Nalazi se na adresi <http://www.edukacija.vbs.rs/pages/pocetna.htm>.

COBISS/OPAC – javno dostupni online katalog

COBISS/OPAC je web aplikacija koja omogućava pristup bibliografsko-kataloškim bazama podataka u sistemu COBISS. Tako se mogu pretraživati

pojedinačne baze biblioteka članica, uzajamna baza COBIB, ali i baza podataka o bibliotekama članicama sistema COLIB, baza elektronskih izvora sa bibliografskim zapisima na uzajamom katalogu ELINKS, a uskoro i normativne baze CONOR koja će ovde biti dostupna.

Pored pretraživanja ovih baza, COBISS/OPAC nudi članovima biblioteka koje imaju uključen segment automatizovane pozajmice servis Moja biblioteka. Ovaj servis omogućava online poručivanje, rezervaciju ili produženje roka pozajmica, kao i poručivanje građe međubibliotečkom pozajmicom u sistemu COBISS.SR.

U oktobru 2011. instaliran je COBISS/OPAC verzija v6.0 koja je donela niz značajnih poboljšanja u odnosu na dotadašnju: bolju navigaciju, jednolinijsku pretragu, prikaz relevantnosti rezultata pretrage, opširniji ispis podataka u rezultatima pretrage (linkovi do elektronskih publikacija, podaci o dostupnosti usklađeni na ravni COBIB.SR–lokalne baze, transparentniji statusi u pozajmici), a u Junu 2014. je verzijom v6.1 omogućeno da licence za pozajmicu e-knjiga unete u lokalnu aplikaciju *C3/Elektronski izvori* budu osnov za prikaz podataka o dostupnosti njihovoj dostupnosti na OPAC-u.

Postoji i verzija COBISS/OPAC za mobilne uređaje mCOBISS, prilagođena savremenim uređajima koji funkcionišu na operativnim sistemima Android, a uskoro će u COBISS.SR mreži biti dostupana i korisnicima telefona sa iOS operativnim sistemom.

Do kraja 2017. očekujemo instalaciju najnovije generacije programske opreme *COBISS+* (OPAC v7.0) razvijene na Java platformi, a koja će koristiti novi pretraživač Apache Solr, koristiti fasetno pretraživanje, korišćenje autocomplete opcije i prilagođena je platformi COBISS3.⁹

E-CRIS.SR – informacioni sistem o istraživačkoj delatnosti u Srbiji i bibliografije istraživača

U Evropi se već više decenija grade informacioni sistemi s generičkim nazivom CRIS (Current Research Information Systems) koji koriste preporučeni format CERIF (Common European Research Information Format) za strukturu podataka o istraživačkim projektima, istraživačkim organizacijama i njihovim odeljenjima i istraživačima.

IZUM je razvio aplikaciju E-CRIS koju je besplatno ponudio korisnicima COBISS aplikacija, kako bi se u okviru nacionalnih bibliotečko-informacionih sistema u mreži COBISS.net mogla uspostaviti evidencija

9 http://home.izum.si/cobiss/konference/konf_2016/presentations/07_Robert_Vehovec.pdf

istraživača i ustanova, neophodna za vođenje bibliografija naučnih radnika i ustanova. Ova aplikacija eksperimentalno funkcioniše u Republici Srbiji od 2013. godine. Njenu suštinu čine tri međusobno povezane baze podataka: o istraživačima, o organizacijama i o projektima, a one su povezane sa mrežom COBISS.net.

Da bi se personalne bibliografije istraživača ili organizacija mogle izraditi potrebno je da odgovarajući bibliografski zapisi u bazi podataka COBIB, osim uobičajenih bibliografskih podataka, sadrže i jednoznačnu identifikaciju autora (šifru istraživača) i organizacije (šifra ustanove/organizacije), kao i oznaku za tip bibliografske jedinice po važećoj tipologiji dokumenata/dela za vođenje bibliografija u sistemu COBISS.

E-CRIS.SR baze trenutno sadrže podatke o 290 istraživačkih organizacija, 842 odeljenja organizacije, 10972 istraživača i 777 istraživačkih projekata, većina podataka u bazama je paralelno na srpskom i engleskom jeziku.

Pregled razvoja sistema COBISS.SR u periodu 2011-2017

COBISS programska oprema omogućava bibliotekama izradu najrazličitijih izveštaja i statistika kroz obradu podataka u lokalnim bazama kroz segment COBISS3/Ispisi. Biblioteke koje nisu još uvek prešle sa COBISS2 na COBISS3 automatizovanu pozajmicu, i dalje imaju uključen segment COBISS2/Ispisi kako bi bile u mogućnosti da izrađuju izveštaje i statistike vezane za automatizovanu pozajmicu.

Zainteresovani, a to su najčešće finansijeri ili osnivači biblioteka, preko web servisa Statistike za lokalne baze podataka na adresi <http://vbshome.vbs.rs/opacstat/> mogu u svakom trenutku izraditi statistike korišćenja COBISS/OPAC za pretrage ili rezervaciju građe, a dostupne su i statistike korišćenja automatizovane pozajmice u pojedinačnim bibliotekama.

Detaljne statistike na nivou celog sistema COBISS.SR se rade jednom godišnje i dostupne su na adresi http://vbshome.vbs.rs/sr/o_cobissu/statistike_pokazatelji-sc.asp. Statistike sadrže detaljne podatke o doprinosu članica sistema COBISS.SR uzajamnom katalogu, analize uzajamnog i lokalnih kataloga po vrsti građe, podatke o korišćenju automatizovane pozajmice u sistemu, kao i o korišćenju različitih usluga koji nudi COBISS/OPAC servis Moja biblioteka. Na osnovu ovih podataka sledi prikaz razvoja mreže u poslednjih šest godina.¹⁰

10 Na dan 11.8.2017

Obim uključivanja novih biblioteka u sistem COBISS.SR potrebno je pažljivo planirati svake godine

zbog tehničkih i organizacionih ograničenja, kako bi sistem bio stabilan i nesmetano funkcionisao, a NCC bio u mogućnosti da bez teškoća obavlja svoje redovne zadatke.¹¹

Na dijagramu su jasno ističu delovi koji opisuju proces prelaska biblioteka sa COBISS2 na COBISS3 platformu, a na kojima se može uočiti da je proces prelaska završen u izuzetno kratkom vremenskom periodu, za segment fond u 2013. godini, a segment katalogizacija u 2015. godini.¹²¹³

Tokom 2011. i 2012. godine zabeležen je značajan porast broja rezervacija preko COBISS/OPAC-a zahvaljujući tome što su velike nacionalne biblioteke NBS i BMS uključile COBISS2 automatizovanu pozajmicu i počele da koriste servis Moja biblioteka za poručivanje građe. Ovakvom organizacijom procesa pozajmice ove biblioteke su značajno automatizovale i unapredile postupke poručivanja i pripreme građe za korisnike.

Pogled u budućnost

Virtuelna biblioteka Srbije zamišljena je kao biblioteka bez zidova i granica. Veliki zadaci i izazovi su savladani za ovih 15 godina koliko projekat VBS traje.

U mrežu su uključene brojne biblioteke, od kojih većina danas ima potpuno formirane elektronske kataloge za svoje fondove što omogućava dalju automatizaciju rada kroz različite segmente koju COBISS oprema nudi.

Do kraja 2017. godine očekuje se završetak prelaska sa COBISS2 na COBISS3 platformu. U najskorije vreme očekuje se i dovršetak rada na redakciji normativne CONOR baze i uključenje normativne kontrole u uzajamnu katalogizaciju. Sledi prelazak na novu sedmu verziju OPAC-a COBISS+, kao i dovršetak rada na mCOBISS verziji COBISS/OPAC-a za mobilne iOS uređaje.

Svedoci smo velikih promena i još većih izazova koji se nameću bibliografskim agencijama širom sveta.

Dopuna kataloških pravila na osnovama novih kataloških načela RDA¹⁴ je zasnovana na modelima funkcionalnih zahteva FRBR, FRAD i

11 Na dan 11.8.2017.

12 Ibid.

13 Na dan 31.12.2016

14 Resource Description and Access

FRSAD¹⁵. Planiraju se dalje izmene RAD, pošto IFLA trenutno razvija konceptualni referentni model višeg nivoa pod imenom Library Reference Model (LRM) u kojem bi bila objedinjana tri pojedinačno razvijena konceptualna modela funkcionalnih zahteva.¹⁶ Model bi trebalo da podrži korišćenje bibliografskih podataka u okruženju linked data, a uveliko se već radi na šemama metapodataka koje bi trebalo da zamene MARC formate. Novo objedinjeno izdanje Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa (ISBD) kao glavni standard za promovisanje univerzalne bibliografske kontrole, doneo je novine i promene u opisu svih vrsta do sada objavljene građe i pokušao da reši neke od problema sa kojima se katalogizatori susreću u svom radu.

Sve to je ono što čeka nas bibliotekare, što nas vodi ka razvoju i uvođenju novih bibliotečko-informacionih sistema i što omogućava jednu Virtuelnu biblioteku Srbije bez zidova i granica kako je i zamišljena.

Bibliografija

- Filipi-Matutinović, Stela. „Virtuelna biblioteka Srbije.“ *Kultura : časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* (2010): 91-105. <https://www.researchgate.net/publication/244485298_Virtuelna_biblioteka_Srbije>.
- IZUM. *COBISS3/Katalogizacija: priručnik za korisnike v6.12-00*. Maribor: IZUM, 2017. 2017. <http://home.izum.si/izum/e-prirucnici/1_COBISS3_Katalogizacija/Ceo_1_COBISS3_Katalogizacija.pdf>.
- Seljak, Marta. „Kako racionalizirati katalogizaciju i poboljšati funkcionalnost COBISS sistema.“ *BOSNIACA - časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovin* (2011): 21-28. <<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/77/76>>.
- Seljak, Tomaž. „Nije samo po sebi razumljivo da imamo COBISS.“ *Organizacija znanja* 16.4 (2011): 86-89. <http://home.izum.si/cobiss/oz/HTML/OZ_2011_3_final/files/assets/common/downloads/20113.pdf>.
- Stevanović, Vesna. „Organizacija nacionalnog COBISS centra u Srbiji - VBS centar.“ *Organizacija znanja* 14.4 (2009). <http://home.izum.si/cobiss/organizacija_znanja/2009_4/html/clanek_11.html>.
- Tasić, T. / M. Vučković. „Intervju sa Milorodom Bracom Vučkovićem.“ *Glasnik* (2017): 211-223. <https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=5403>.

15 Functional Requirements for Bibliographic Records, Functional Requirements for Authority Data, Functional Requirements for Subject Authority Data

16 <https://www.ifla.org/publications/node/11412>

Angelina Grujić
Emina Čano-Tomić
Ljubica Ljubišić

VIRTUAL LIBRARY OF SERBIA PROJECT: RETROSPECTIVE AND LOOK INTO THE FUTURE

Summary

Objective of the project „Virtual Library of Serbia“ is to interconnect the libraries of Serbia into a joint cataloguing system built on COBISS platform.

The Shared Union Catalogue (COBIB.SR) was established in 2003 through integration of databases of the National Library of Serbia, Library of „Matica Srpska“, University Library „Svetozar Marković“ and the Yugoslav Bibliography and Information Institute. As of today, the Central Shared Catalogue of Serbia includes 178 public, academic and special libraries. Joint database is a product of shared cataloguing work of all participants in the system.

From the very beginning the shared cataloguing system provided the following:

- creation of local databases using cataloguing data and collection status data
- drawing of catalogue records from the joint catalogue
- creation of database of library members and local applications for library loans
- use of COBISS/OPAC application which allows the users to search the shared catalogue and local catalogues of the member libraries, including the collection status data

This paper presents an overview of the growth and development of this cataloguing-bibliographic and information system and related services. In 2011, a large scale project was launched for transition from platform COBISS2 to platform COBISS3. This included major improvements of the applications used for exchange of catalogue records, collection status and management, cataloging work, library loans and reports, which are integrated with local applications for procurements, interlibrary loans and inventory management.

The paper also presents the web services that have been developed in recent years, such as E-CRIS.SR (Current Research Information System in Serbia), My library (COBISS/OPAC service which allows ordering and reservation of library materials), Education Portal (service for librarians) and mCOBISS (mobile application for Android and IOS devices that allows searching of OPAC and My Library).

Key words: VBS, COBISS.SR, COBISS.NET, COBIB, CONOR, E-CRIS.SR, COBISS/OPAC, mCOBISS